

Skapandet av befrielsesteologins fader

Ulf Borelius

The Making of the Father of Liberation Theology: The Peruvian theologian Gustavo Gutiérrez is frequently recognized as “the father of liberation theology”. The epithet has been given to him since he is believed to have coined the name “Theology of Liberation” and to have been the first to discuss the relationship between salvation and human liberation. Supposedly he did both these things in a talk he gave in the Peruvian city of Chimbote in July 1968. The empirical material shows, however, that others preceded Gutiérrez both with the name and the central ideas of liberation theology. Thus, the notion of Gutiérrez as the first liberation theologian does not represent a historical fact. In the article it is argued that several simultaneous and concurrent forces within the religious field made Gutiérrez the father of liberation theology.

Key words: Liberation theology, Gustavo Gutiérrez, Pierre Bourdieu, field, capital, habitus

Den peruanske prästen och teologen Gustavo Gutiérrez är allmänt känd som den latinamerikanska befrielsesteologins fader. Befrielsesteologin är Latinamerikas främsta bidrag till det religiösa fältet. Det är en teologi som präglas av ett ställningstagande för ett världsligt engagemang mot neo-kolonialism, sociala orättvisor och förtryck. Den fick sitt genombrott i slutet av sextioalet och spreds snabbt över stora delar av världen. Gutiérrez skall inte bara ha myntat begreppet befrielsesteologi (la teología de la liberación) utan också ha varit den förste som diskuterade relationen mellan befrielse och frälsning. Idéen att det finns en koppling mellan politisk befrielse och religiös frälsning är en central befrielsesteologisk grundtanke. I sina reflektioner kring denna relation tog Gutiérrez hjälp av bland annat den latinamerikanska beroendeteorin. Enligt traditionen gjorde han en första presentation av både begreppet befrielsesteologi och sina ”nydanande” teologiska reflektioner i juli 1968, i samband med en konferens som hölls i den peruanska kuststaden Chimbote. 1968 betraktas därför som befrielsesteologins födelseår.

Jag har i andra sammanhang visat att andra latinamerikanska teologer förekom Gustavo Gutiérrez när det gäller såväl begreppet befrielsesteologi som att reflektera kring förhållandet mellan befrielse och frälsning och att använda beroendeteorin som

ett redskap i dessa reflektioner (Borelius 2005; 2007; 2008). Det är därför intressant att ställa sig frågan hur föreställningen om Gutiérrez som befrielsesteologins grundare uppstod. I föreliggande artikel argumenterar jag för att han skapades till befrielsesteologins fader av flera samtidiga och samverkande krafter i det religiösa fältet. Representationen av Gutiérrez som den förste befrielsesteologen växte fram ungefär vid samma tid som de befrielsesteologiska idéerna började spridas över världen.

Metod, material och analytisk ansats

Materialet som presenteras i artikeln har huvudsakligen samlats in på två olika sätt. Dels har material samlats in via e-brevväxling och e-postintervjuer med personer som antingen själva har spelat en viktig roll i skapandet av befrielsesteologins fader eller som representerar institutioner eller organisationer som var betydelsefulla i denna process. Dels har materialet hämtats från böcker och dokument, författade av främst Gustavo Gutiérrez och utgivna på olika språk och platser i världen.

De analytiska redskapen i studien är hämtade från den franske sociologen Pierre Bourdieu. Framför allt används begreppen fält, kapital, habitus och strategi (Bourdieu 1986; 1990; 1991; Bourdieu and Wacquant 1992).

Habitus och den initiala ackumuleringen av religiöst kapital

Gustavo Gutiérrez föddes i centrala Lima 1928. Hans habitus formades och utvecklades till en början i en familj som tillhörde den lägre medelklassen. När Gutiérrez fortfarande var ett litet barn flyttade familjen till Barranco som är en förstad till Lima. Barranco var på den tiden ett populärt område bland medelklassen. Där gick han primär- och sekundärskolan, dvs. motsvarande vår grundskola och gymnasium, på en lokal katolsk (privat) pojkskola vid namn Colegio San Luis. Under merparten av sekundärskolan fick han dock undervisning i hemmet på grund av en skelettsjukdom som gjorde honom sängbunden i flera år.

Efter sekundärskolan ville Gustavo Gutiérrez bli psykiatriker och studerade medicin vid San Marco-universitetet i Lima mellan åren 1947 och 1950. Parallellt med detta läste han också kurser i filosofi vid Katolska universitetet, även det i Lima. Han fullföljde dock inte sina planer på att bli psykiatriker, utan hoppade av utbildningen och började läsa till katolsk präst.

Gustavo Gutiérrez initiala ackumulation av religiöst kapital och forandret av en prästhatus ägde huvudsakligen rum i Europa. Efter ett halvårs studier vid prästseminariet i Santiago de Chile kom han 1951 till Louvain i Belgien där han studerade filosofi och psykologi. 1955 flyttade han till Lyon i Frankrike för att studera teologi. Han blev klar med sin magisterexamen i teologi 1959 och prästvigdes samma år i Lima. Efter prästvigningen kompletterade han sina teologiska studier med ett halvårs studier vid Gregorianska universitetet (Gregoriana) i Rom (Brown 1990; Klaiber 1992). Gutiérrez doktorerade i teologi först 1985, vid det Katolska institutets teologiska fakultet i Lyon. Han disputerade på en sammanläggningsavhandling som bestod av allt han publicerat fram till tidpunkten för disputationen (Gutiérrez 1990).

Vid den tidpunkt då Gustavo Gutiérrez studerade i Louvain och Lyon var det framför allt den nythomistiska filosofin och teologin som lärdes ut vid de katolska prästseminarierna och universiteten (McBrien 1980). Nythomismen var den dominerande teologiska riktningen inom den katolska kyrkan före Andra Vatikankonciliet (1962-1965). Den bygger på Thomas av Aquinos skolastiska teologi och filosofi och utgår från uppfattningen att hans lära är ett uttryck för den eviga och oföränderliga sanningen (Lyttkens 1962). Nythomismen var ett viktigt ideologiskt redskap för katolska kyrkan i dess försvar mot och kritik av det moderna.

I Lyon kom Gutiérrez även i nära kontakt med *la nouvelle théologie* – den nya teologin – (här använt i vid bemärkelse), som utmanade den nythomistiska ortodoxin. De franska, tyska och flamländska teologer som utgjorde kärnan i denna teologiska rörelse, och av vilka flera engagerade sig i tidskriften *Concilium*, var övertygade om att teologin måste tala till och gå i dialog med den samtida världen. För att kunna göra detta förespråkade de ett återvändande till den kristna trons källor – ett så kallat *ressourcement*. Den nya teologin var en av de viktigaste inspirationskällorna till de förändringar som den globala katolska kyrkan beslutade om under Andra Vatikankonciliet. Den inspirerade även till den förnyelse som den franska kyrkan genomgick vid tiden för Gutiérrez vistelse i Lyon och som präglades av en önskan att närma sig det moderna samhället och den moderna människan och hennes livssituation.

När Gustavo Gutiérrez återvände till Lima 1960 utnämndes han till rådgivare åt den katolska studentorganisationen UNEC. Han deltog också i undervisningen i vad som närmast kan beskrivas som katolsk kyrko- och religionsvetenskap för samhällsvetare vid Katolska universitetet i Lima. Dessa var hans huvudsakliga sysslor under hela sextiotalet.

Socialt kapital och internationellt erkännande

Ur ett bourdieuskt perspektiv kan katolska kyrkan ses som ett transnationellt religiöst fält. Detta fält präglas av en kamp om monopolet över den legitima makten att dels definiera det katolskt religiösa (katolicism) och de olika sätten att uppfylla rollen som katolik, dels konsekra och klassificera religiösa producenter. Det struktureras av en motsättning mellan vad Bourdieu kallar för den världsliga polen och den andliga polen å ena sidan och en ojämn fördelning av religiöst kapital å den andra. Vid den världsliga polen finner vi i synnerhet präster som är knutna till den kyrkliga byråkratin, till exempel de olika avdelningarna inom Heliga Stolen och de olika stiftsförvaltningarna. Vid den andliga polen återfinns teologer, religiösa ordnar och religiösa mystiker (Bourdieu and Saint Martin 1982; Bourdieu 2007). Den ojämna fördelningen av religiöst kapital är ett resultat av tidigare strider inom fältet.

Inkarnerat i det fysiska rummet (alternativt det geografiska rummet) visar det globala katolska fältet upp en enorm koncentration av religiöst kapital i Europa. Här finns de högsta auktoriteterna vid såväl den världsliga som den andliga polen, det vill säga de högsta institutionella och karismatiska auktoriteterna. Maktförhållandena i

det katolska fältet blev inte minst tydliga under Andra Vatikankonciliet. Här blev det uppenbart att Latinamerika, Afrika och Asien intar perifera positioner (Alberigo och Komonchak 2000; Cleary 1992; Wilde 2007; se även Vallquist 1999).

Den ojämna fördelningen av religiöst kapital som är basen för hierarkin av nationella kyrkor och religiösa institutioner har också bäring på individuella agenter. Religiösa agenter i periferin är kraftigt missgynnade i kampen om internationellt erkännande. Det är näst intill ett mirakel att det växer fram internationellt erkända religiösa ledare från dessa regioner av världen (jfr. Casanova 2004).

Gustavo Gutiérrez osannolika sociala och religiösa bana blev möjlig endast genom hans sociala kapital och det erkännandet han fick av de högsta auktoriteterna vid den andliga polen i det globala katolska fältet. Gutiérrez första egentliga bok var den berömda *Teología de la liberación* (A Theology of Liberation) som kom ut i Lima i december 1971. Dessförinnan skrev han väldigt lite. Mest rörde det sig om kortare skrifter som var (bearbetade) transkriberingar av tal och föreläsningar som han höll i olika sammanhang, mestadels i Peru. Det mesta tyder på att dessa texter framför allt spreds bland universitetsstudenter. Han var heller aldrig knuten till någon teologisk fakultet eller undervisade teologistuderande. Gutiérrez innehav av religiöst kapital var med andra ord förhållandevis begränsat under sextioalet. Trots detta började han redan 1969 att arbeta för den prestigefyllda internationella teologiska tidskriften *Concilium* ([brev] Snijedewind 2002). *Concilium* drevs på den tiden av flera av den katolska världens dominerande teologer, som exempelvis Edward Schillebeeckx, Karl Rahner, Yves Congar, Hans Küng, Johannes B. Metz, Henri de Lubac och Christian Duquoc.

Gutiérrez var till en början med i den sektion av *Concilium* som sysslade med andlighet (the spiritual section). Sektionen för andlighet leddes på den tiden av den franske teologen och dominikanen Christian Duquoc. Han var också en av Gutiérrez lärare under dennes tid i Lyon. De höll kontakten genom åren och relationen blev för Gutiérrez en del av hans sociala kapital. Det var Duquoc som öppnade dörren till *Concilium*, och hela det nätverk av ledande teologer som var kopplade till tidskriften, för Gutiérrez och som erbjöd honom uppdraget vid sektionen för andlighet ([brev] Duquoc 2002; [intervju] Gutiérrez 2002).

Två år efter att Gustavo Gutiérrez fick uppdraget i sektionen för andlighet valdes han enhälligt in i *Conciliums* redaktörskommitté (the editorial board) som representant för Latinamerika. Händelsen ägde rum i samband med *Conciliums* stämma (the General meeting) i slutet av oktober 1971, det vill säga drygt två månader före den första utgåvan av *Teología de la liberación* publicerades i Lima. Enligt stämmoprotokollet var det den franske teologen och mariologen René Laurentin som rekommenderade Gutiérrez till positionen i redaktörskommittén. Laurentin vistades en tid i Mexico i slutet av sextioalet och kanske hörde han då talas om Gutiérrez. Det framgår av stämmoprotokollet att Gutiérrez valdes in på andra grunder än hans engagemang i befrielse-teologin. Man refererar här till den felaktiga föreställningen att han redigerade texterna från den latinamerikanska biskopskonferensen i Medellín 1968. I

själva verket var han bara inblandad i författandet och redigerandet av två av sexton texter (Protokoll från *Conciliums* stämma 1971, 29-31 oktober, citerat i [brev] Snij-dewind 2002; [intervju] Gutiérrez 2002; Smith 1991).

Engagemanget i *Concilium* gjorde att Gustavo Gutiérrez kunde stärka sin position bland befrielsesteologerna. Hans arbete för tidskriften ledde till att han var den förste befrielsesteologen som fick en artikel publicerad i tidskriften (Gutiérrez 1971a). Till-sammans med den franske dominikanen Claude Geffré redigerade han också det första tematiska numret om befrielsesteologi (Geffré och Gutiérrez 1974). Artiklarna i temanumret var skrivna av latinamerikanska befrielsesteologer och i egenskap av medredaktör var det delvis Gutiérrez som introducerade dem för det globala katolska fältets centra. I sin inledning lyfte Geffré (1974:7) dessutom fram Gutiérrez som en centralfigur inom befrielsesteologin: "...the various articles in this issue, contributed by a team of theologians centring on Gustavo Gutiérrez..."

En annan och kanske mer betydelsefull konsekvens av *Conciliums*, det vill säga de dominerande katolska teologernas, konsekvrering av Gustavo Gutiérrez var att det underlättade spridningen av hans bok *Teología de la liberación* i några av den katolska världens centra. Den första utgåvan utanför Peru var den italienska. Den publicerades redan i mars 1972, bara tre månader efter att den först gavs ut i Lima. Enligt det italienska förlaget Editrice Queriniana ([e-post] 2007) var Gutiérrez koppling till *Concilium* av avgörande betydelse för beslutet att översätta och publicera hans bok. Den italienske teologen Rosino Gibellini, som arbetade för Queriniana, träffade enligt egen utsaga Gutiérrez första gången i Bryssel i september 1970. Det var i samband med femårsjubileet av *Conciliums* grundande. Vid den tiden var Gutiérrez fortfarande okänd för de flesta europeiska teologer. Flera av dem som var aktiva inom *Concilium* kände dock till honom. Den franske dominikanen och teologen Yves Congar tycks ha varit en av dem. För enligt Gibellini berättade Congar för honom att Gutiérrez var en av de ledande teologerna i Latinamerika och gav på så sätt Gutiérrez teologisk legitimitet. Kontakten mellan Gibellini och Gutiérrez ledde till att Queriniana fick manuskriptet till *Teología de la liberación* redan sommaren 1971 ([e-post] Editrice Queriniana 2007). I utgivarens författarpresentation på bokomslaget finns det en explicit referens till Gutiérrez koppling till *Concilium* "[Gutiérrez] samarbetar med den internationella teologiska tidskriften *Concilium*" (Gutiérrez 1972).

Gustavo Gutiérrez engagemang i *Concilium* var också en viktig orsak bakom det tyska förlaget Matthias-Grünwald Verlags översättning och publicering av *Teología de la liberación* ([e-post] Wagner 2005). Den tyska utgåvan kom ut 1973 och publicerades med ett förord av den ledande teologen inom politisk teologi Johannes Baptist Metz som även han tillhörde gruppen kring *Concilium*.

När det gäller den holländska och franska utgåvan så gör de olika förlagen ingen explicit referens till *Concilium* i deras svar på frågan om omständigheterna kring översättningen och publiceringen av *Teología de la liberación*. Båda utgåvorna kom förhållandevis sent, först 1974, och vid den tiden var Gutiérrez redan etablerad som den ledande befrielsesteologen. Det holländska förlaget, Ten Have, säger dock i sitt

svar att de blev rekommenderade av den berömde missionsvetaren Johannes Verkuyl att publicera Gutiérrez bok ([brev] van der Worp 2005).

Den spanska utgåvan publicerades av Sigueme sommaren 1972, det vill säga efter den italienska men före den nordamerikanska utgåvan som publicerades i januari 1973. Tyvärr verkar kunskapen om omständigheterna kring publiceringen av den spanska utgåvan ha gått förlorad ([e-post] Ayuso 2005). Den nuvarande redaktören för Sigueme säger emellertid att vad han kan förstå så mötte den förre redaktören Gutiérrez i Lima, på en resa till Peru, och köpte rättigheterna till boken efter att den peruanska utgåvan släppts ([e-post] Ayuso 2005). Om uppgiften stämmer var det alltså efter det att Gutiérrez valdes in i *Conciliums* redaktörskommitté.

Den nordamerikanska utgåvan av *Teología de la liberación*, eller som den heter på engelska *A Theology of Liberation*, publicerades av Orbis Books i januari 1973. Orbis Books grundades 1970 av det katolska missionärssällskapet Maryknoll som har sin bas i staten New York. Förlagets förste redaktör var den nicaraguanske prästen Miguel D'Escoto, som efter revolutionen i Nicaragua var utrikesminister i sandinistregeringen. D'Escoto levde under sextiotalet i Chile. Där lärde han personligen känna Gutiérrez och flera andra tidiga befrielse-teologer. Hans vision för Orbis Books var att det skulle vara en kanal för teologi från tredje världen. För honom var befrielse-teologi den viktigaste av denna typ av teologi ([e-post] D'Escoto 2005).

Inför introduktionen av *A Theology of Liberation* på den nordamerikanska marknaden lät Orbis Books få den granskad av två ledande nordamerikanska teologer. Den ene av dessa var den katolske teologen Avery Dulles som vid den tiden bland annat arbetade för *Conciliums* rådgivande redaktionskommitté för ekumenik ([e-post] Dulles 2007; [www] Avery Cardinal Dulles). Den andre var protestanten Robert McAfee Brown (1990) som senare blev Gutiérrez främste levnadstecknare. Både Dulles och Brown gav positiva omdömen om boken, vilka delvis trycktes på omslaget, sannolikt för att ge boken teologisk legitimitet och för att den skulle sälja bättre.

Orbis Books sålde de brittiska rättigheterna till *A Theology of Liberation* till SCM Press. Det brittiska förlaget skickade en läskopia till den anglikanska teologiprofessorn Ronald Preston, i april 1973 ([e-post] Rogers 2005). Hans korta men koncisa kommentar finns fortfarande tillgänglig i SCM Press arkiv:

I know Gutiérrez. He is a very able and readable Latin American, Roman Catholic priest and theologian. I got him to produce a paper and come to the consultation I arranged in Switzerland [i.e. the consultation organized by Sodepax in Cartigny] in the autumn of 1969. We ought to have a book on this theme available in Britain. This may be it. (citerad i [e-post] Rogers 2005)

Prestons rekommendation till SCM Press att ge ut boken tycks främst grunda sig på att han såg det som angeläget att befrielse-teologin fanns tillgänglig på den brittiska marknaden. Att just Gutiérrez bok fick representera befrielse-teologin verkar nästan ha varit en tillfällighet. Men bara nästan, för Preston hänvisar också till att han känner

Gutiérrez personligen. Ur Gutiérrez perspektiv visade sig alltså även relationen till Preston vara en viktig (social) tillgång.

Befrielsesteologins fader

Preliminära resultat från min forskning visar att man inom den katolska studentrörelsen började reflektera kring relationen mellan befrielse och frälsning redan i mitten av sextiotalet (Borelius kommande). Begreppet befrielsesteologi användes av den paraguayanske teologen och sociologen Gilberto Giménez åtminstone ett år före det att Gustavo Gutiérrez skall ha myntat det (Borelius 2008). Den första boken med begreppet befrielsesteologi i titeln var en avhandling i teologi som den brasilianske protestantiske teologen Rubem Alves disputerade på vid Princeton Theological Seminary i maj 1968, det vill säga två månader före det att Gutiérrez höll sitt ovan nämnda berömda tal i Chimbote, Peru (Alves 1968; Borelius 2005). Vid närmare granskning visar det sig att befrielsesteologin är en produkt av kollektiva ansträngningar. Den har inte en fader utan flera upphovsmän (i detta fall rör det sig faktiskt mest om män).

Det faktum att Gustavo Gutiérrez vunnit erkännande som befrielsesteologins grundare skall kanske närmast ses som ett uttryck för hur utbredd, vad Bourdieu kallar för, karisma-ideologin är. Karisma-ideologin tillskriver individuella tänkare äran för att ha skapat idéer som är historiskt betydelsefulla. Dessa tänkare anses bära hela ansvaret för sitt sociala öde och görs inte sällan till intellektuella hjältar. I själva verket deltar de alltid i ett socialt fält som präglas av motsättningar av olika slag. Inom ramen för detta fält tillhör de även ofta något socialt nätverk eller någon intellektuell grupp. Det är i dessa sociala sammanhang som idéerna egentligen har sitt ursprung (Bourdieu 1992a; 1991; Collins 2000). När det gäller befrielsesteologin ligger det närmast tillhands att leta efter dess tidigaste historia i den kristna studentrörelsen, till vilken de flesta av de tidiga befrielsesteologerna var kopplade på ett eller annat sätt (Borelius kommande).

Gustavo Gutiérrez är som sagt inte befrielsesteologins grundare, men han var den förste befrielsesteologen som fick ett internationellt erkännande. Det är svårt att uttala sig bestämt om vad detta erkännande betydde för uppkomsten av föreställningen om Gutiérrez som befrielsesteologins fader. Men steget från den förste internationellt erkända befrielsesteologen till den förste befrielsesteologen överhuvudtaget kanske inte är så stort. Hursomhelst kan man nog inte bortse från att det internationella erkännandet i vissa sammanhang kan ha bidragit till att föreställningen uppstod, alternativt till att förstärka en redan existerande representation av Gutiérrez som grundaren.

Det är dock inte i Europa eller Nordamerika som föreställningen om Gustavo Gutiérrez som grundaren först dyker upp, utan i Latinamerika. Första gången som han framställs på detta sätt är, såvitt hittills är känt, i introduktionen till hans korta bok *Hacia una teología de la liberación*. Boken publicerades av Indo-American Press Service i Bogotá, Colombia, i mars 1971. Det är en reviderad och utökad version av ett tal Gutiérrez höll i samband med en konferens organiserad av Sodepax i Cartigny,

Schweiz, i november 1969. Den gavs ut första gången i Lima i mars 1970 under titeln *Apuntes para una teología de la liberación*.

Det var förlagsredaktören José Ignacio Torres som skrev introduktionen till *Hacia una teología de la liberación*. Han (1971) påstår där bland annat att Gutiérrez tänkande är de första strukturerade stegen av en teologisk reflektion över befrielse och att det har bildats en teologisk skola/riktning kring dessa idéer. För Torres var alltså Gutiérrez grundaren till denna teologiska inriktning.

Hacia una teología de la liberación publicerades i Italien i april 1972, alltså en månad efter att den italienska utgåvan av *Teología de la liberación* gavs ut. I Italien fick *Hacia una teología de la liberación* titeln *Appunti per una teología della liberazione* och publicerades som en av tre texter i en antologi om befrielseologi. De båda andra texterna skrevs av Rubem Alves respektive Hugo Assmann, även han brasiliansk teolog men katolsk sådan. Antologin redigerades av Linda Bimbi som i sin presentation av Gutiérrez text hävdar att han betraktas som befrielseologins fader (Bimbi 1972:25). I linje med denna uppfattning placerades Gutiérrez text först och följdes av först Alves och sedan Assmanns text. Detta gjordes trots att Rubem Alves faktiskt förekom Gutiérrez med att publicera böcker om befrielseologi (Borelius 2005).

Linda Bimbis antologi kom ut i Spanien 1973. Även den spanska utgåvan innehöll Bimbis presentation av Gustavo Gutiérrez som befrielseologins fader. Men för den spanska publiken var denna föreställning inte ny. Redan i september-oktobernumret 1972 av den spanska tidskriften *Mision Abierta* (1972:498) framställdes Gutiérrez i en av artiklarna som den främste kandidaten till titeln "befrielseologins grundare". Artikel publicerades med anledning av utgivningen av den spanska utgåvan av Gutiérrez bok *Teología de la liberación*.

Föreställningen om Gustavo Gutiérrez som befrielseologins grundare spred sig även tidigt till den engelskspråkiga världen. I ett nummer från juni 1973 av den nordamerikanska tidskriften *Worldview* tillskriver till exempel den lutherske pastorn Richard Neuhaus (felaktigt) Gutiérrez äran att ha myntat begreppet "befrielseologi". Eftersom att namnge något på sätt och vis innebär att man också skapar det (se Bourdieu 1992b) ligger det nära tillhands att tolka Neuhaus som att han underförstått även ger Gutiérrez äran för att ha skapat befrielseologin.

Enligt mina forskningsresultat var det först i slutet av sjuttioalet som de högsta auktoriteterna vid den andliga polen i det globala katolska fältet definitivt och officiellt erkände Gutiérrez som befrielseologins fader. Gustavo Gutiérrez utsågs 1979 till hedersdoktor i teologi vid universitetet i Nijmegen, Nederländerna. Den flamländske teologen Edward Schillebeeckx, som är en av grundarna av *Concilium*, höll i detta sammanhang ett tal. Här berättade Schillebeeckx bland annat att huvudmotivet för att utse Gutiérrez till hedersdoktor var att man ville hedra "pionjären av den nya teologiska metoden" (Schillebeeckx 1979), det vill säga den befrielseologiska metoden. Han talade även om Gutiérrez som "en pionjär när det gäller praktiserandet av befrielseologin" (Schillebeeckx 1979). Schillebeeckx har senare bekräftat för mig

genom sin nära vän Stan Gipman att Gutiérrez accepterades och fortfarande accepteras av honom själv och hans kollegor i *Concilium* som "befrielsesteologins fader" ([e-post] Gipman 2005).

Gustavo Gutiérrez har i olika sammanhang bidragit till att förstärka föreställningen om sig själv som befrielsesteologins grundare. Exempelvis skriver han i introduktionen till den andra reviderade upplagan av *A Theology of Liberation* följande: "The name and reality of 'liberation theology' came into existence at Chimbote, Peru, in July 1968, only a few months before Medellín" (Gutiérrez 1994:xviii). Han syftar naturligtvis här på det tal som han höll i Chimbote och som allmänt ses som startpunkten för befrielsesteologin.

Det Gustavo Gutiérrez här ger prov på är en idealiseringsstrategi som går ut på att ge ett förskönat intryck av sig själv (jfr. Goffman 1990). I likhet med andra strategier, här använt i bourdieusk mening, syftar den till att försvara eller förbättra agentens sociala position. Gutiérrez är inte den förste, och sannolikt inte heller den siste, agenten i det religiösa fältet som använt sig av en idealiseringsstrategi. Såväl Abbé Pierre (Falcone 2004) som Opus Deis grundare José María Escrivá (Estruch 1995) har exempelvis gjort det. Ny forskning i Tyskland tycks visa att även reformatorn Martin Luther använde sig av denna typ av strategi. Martin Luther växte exempelvis inte upp under lika fattiga förhållanden som han själv gav sken av (Stahl 2008; se även [www] Schulz 2008; *Världens Historia* 2009).

Det faktum att Gustavo Gutiérrez ger ett idealiserat intryck av sig själv behöver inte betyda att han medvetet ljuger eller hittar på. Snarare än att vara en produkt av rationella och medvetna beslut har idealiseringsstrategin sina rötter i dels en intuition och en förkänsla som kommer ur ett praktiskt förnuft om vad situationen kräver, dels en social position som är förbunden med specifika intressen och specifika sociala villkor. Gutiérrez etablerades tidigt som den ledande befrielsesteologen och betraktades som dess fader. Han har sedan dess alltid talat från grundarens (exklusiva) position. Hans hågkomster och version av befrielsesteologins historia är en historia som skapats i nutiden (history of the present), det vill säga en historia som konstruerats från en position som befrielsesteologins skapare. Gutiérrez version av historien, liksom alla hågkomster, är inte bara relaterade till vad som hände i det förflutna utan också till den betydelse han tillskriver det förflutna utifrån sin nuvarande habitus och sociala position och till prognosen för hans framtida livsbana (jfr. Holstein-Gubrium 1995:32). Därtill verkar det rimligt att anta att den även, åtminstone delvis, är relaterad till andras föreställning om och förväntningar på honom som befrielsesteologins fader.

Konklusion

Peruanen Gustavo Gutiérrez liv som teolog beskriver en nästan osannolik uppåtgående bana i det globala katolska fältet. Han har lyckats med konststycket att avancera från att vara en obemärkt studentpräst i periferin till att bli en internationellt erkänd och aktad teolog i det globala katolska fältets centra. Gutiérrez sociala kapital var

helt avgörande för denna karriär och kompenserade för hans till en början begränsade teologiska meriter och förhållandevis ringa innehav av religiöst kapital. Det sociala kapitalet öppnade vägen för honom till den internationella tidskriften *Concilium*. Erbjudandet att arbeta för *Concilium* betydde i praktiken att han erkändes av de vid den tiden dominerande teologerna i det globala katolska fältet. Detta erkännande innebar i sin tur att han kunde etablera sig som inte bara den ledande befrielsesteologen utan den ledande latinamerikanske teologen överhuvudtaget.

Strax efter att Gustavo Gutiérrez blivit internationellt erkänd började föreställningen om honom som befrielsesteologins "fader" att spridas över den kristna världen. Detta trots att han inte var den förste befrielsesteologen. Han varken myntade begreppet befrielsesteologi eller var först med att reflektera kring relationen mellan befrielse och frälsning. Han var heller inte den förste som skrev en bok om befrielsesteologi. Gutiérrez har alltså fått sin titel i konkurrens med andra personer som också skulle kunna göra anspråk på den. Föreställningen om Gutiérrez som "skaparen" går därför bara att förstå som en social konstruktion där olika sociala krafter, var och en med sina specifika intressen, har samverkat. De viktigaste av dessa var ett antal bokförlag och teologer, av vilka många var samlade kring tidskriften *Concilium*, i framför allt det globala katolska fältets centra. Att det överhuvudtaget finns ett behov av att peka ut en enskild person som "upphovsman" har sin grund i det Bourdieu kallar för karisma-ideologin och den utbredda kulturen av intellektuella hjältar. Det är dock ett misstag att tro att det finns någon ensam "fader" till befrielsesteologin. Den är i själva verket en produkt av ett kollektivt arbete. Gutiérrez var en av flera som deltog i detta arbete.

Titeln befrielsesteologins "fader" har slutligen haft en strategisk funktion för Gustavo Gutiérrez i konkurrensen i det globala katolska fältet. Den har givit honom ett speciellt legitimitetskapital och en aktning som bara "grundare" kommer i besittning av. Det tidiga internationella erkännandet och den spridda föreställningen om honom som befrielsesteologins "fader" ledde även till att hans version av befrielsesteologi blev det standardmått, en sorts befrielsesteologisk ortodoxi, med vilket andra befrielsesteologers verk mättes och bedömdes.

Ulf Borelius er doktorand ved Sociologiska Institutionen, Göteborgs Universitet

Referenser

- Alberigo, Giuseppe and Joseph A. Komonchak 2000. *History of Vatican II. Volume III. The Mature Council. Second Period and Intersession. September 1963-September 1964*. Maryknoll, NY, and Leuven: Orbis Books and Peeters.
- Alves, Rubem 1968. *Towards a Theology of Liberation: An Exploration of the Encounter between the Languages of Humanistic Messianism and Messianic Humanism*. Ann Arbor: UMI [2002].

- Bimbi, Linda 1972. The presentation of the article *Appunti per una teologia della liberazione*. I *Religione oppio o strumento di liberazione?*, Linda Bimbi (ed.), 25-26. Milano: Arnoldo Mondadori Editore.
- Borelius, Ulf 2005. *Källkritik och befrielsesteologi: Ett bidrag till forskningen om befrielsesteologins uppkomst*. Andra reviderade upplagan. SEC Research Reports/Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, No. 31. Uppsala: SEC, ILU, Uppsala universitet.
- _____. 2007. *Gustavo Gutiérrez: The Construction of a Legend*. Paper presented at the ASR (Association for the Sociology of Religion) annual meeting 2007, in New York.
- _____. 2008. Ett bidrag till befrielsesteologins genealogi. I *Tidsskrift for Teologi og Kirke*, Vol. 79, No. 1: 66-75.
- _____. Kommande. *The Rise of Liberation of Theology*. Akademisk avhandling.
- Bourdieu, Pierre 1986. The Forms of Capital. In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, John Richardson (ed.), 241-258. New York: Greenwood Press.
- _____. 1990. *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- _____. 1992a. Men vem har skapat "skaparna"? I *Kultur och kritik. Anföranden av Pierre Bourdieu*, Pierre Bourdieu, 229-244. Göteborg: Daidalos.
- _____. 1992b. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- _____. 2007 [1987]. *Cosas dichas*. Barcelona: Editorial Gedisa, S.A.
- Bourdieu, Pierre and Monique de Saint Martin 1982. La sainte famille: L'épiscopat français dans le champ du pouvoir. I *Actes de la recherche en sciences sociales*, No. 44-45: 2-53.
- Bourdieu, Pierre and Loïc J. D. Wacquant 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Brown, Robert McAfee 1990. *Gustavo Gutiérrez: An Introduction to Liberation Theology*. Maryknoll: Orbis Books.
- Casanova, Pascale 2004 [1999]. *The World Republic of Letters*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cleary, Edward L. 1992 [1985]. *Crisis and Change: The Church in Latin America Today*. Maryknoll: Orbis Books.
- Collins, Randall 2000 [1998]. *The Sociology of Philosophies: A Global Theory of Intellectual Change*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Estruch, Joan 1995. *Saints and Schemers: Opus Dei and Its Paradoxes*. New York: Oxford University Press.
- Falcone, Philippe 2004. *L'Abbé Pierre: La construction d'une légende*. Villeurbanne Cedex: Éditions Golias.
- Geffré, Claude 1974. Editorial: A Prophetic Theology. I *Concilium (The Mystical and Political Dimension of the Christian Faith)*, No. 96: 7-16.

- Geffré, Claude and Gustavo Gutiérrez (eds.) 1974. *Concilium* (The Mystical and Political Dimension of the Christian Faith), No. 96.
- Goffman, Erving 1990 [1959]. *The Presentation of Self in Everyday Life*. London: Penguin Books Ltd.
- Gutiérrez, Gustavo 1970. *Apuntes para una teología de la liberación*. Lima: CEP.
- ____ 1971a. El fenómeno de la contestación en la América Latina. I *Concilium*, No. 68: 193-207.
- ____ 1971b. *Teología de la liberación. Perspectivas*. Lima: CEP.
- ____ 1971c. *Hacia una teología de la liberación*. Bogotá: Indo-American Press Service.
- ____ 1972 [1971]. *Teologia della liberazione: prospettive*. Brescia: Editrice Queriniana.
- ____ 1990 [1986]. *The Truth Shall Make You Free: Confrontations*. Maryknoll, NY: Orbis Books.
- ____ 1994 [1988]. Introduction to the Revised Edition: Expanding the View. I *A Theology of Liberation: History, Politics, and Salvation. Revised Edition with a New Introduction*, Gustavo Gutiérrez, xvii-xlvi. Maryknoll: Orbis Books.
- Holstein, James A. and Jaber F. Grubrium 1995. *The Active Interview*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Klaiber, Jeffrey 1992. *The Catholic Church in Peru, 1821-1985. A Social History*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press.
- Lyttkens, Hampus 1962. *Nythomismen. En religiös filosofi*. Stockholm: Diakonistyrelsens bokförlag.
- McBrien, Richard P. 1980. *Catholicism*. Volume One. Minneapolis, MN: Winston Press.
- Mision abierta* 1972, septiembre-octubre: 498.
- Neuhaus, Richard J. 1973. Liberation Theology and the Captivities of Jesus. I *Worldview*, Vol. 16, June: 41-48.
- Schillebeeckx, Edward 1979. Querido Colega Gutiérrez. I *Noticias obreras*, No. 762, June: 23-24. (A mimeographed version of this speech can also be found at Centro de Documentación "Katrina Frandsen", Instituto Bartolomé de Las Casas, in Lima.)
- Smith, Christian 1991. *The Emergence of Liberation Theology: Radical Religion and Social Movement Theory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Stahl, Andreas 2008. Neue Erkenntnisse zur Biografie Martin Luthers. Möhra – Eisleben – Mansfeld – Wittenberg. I *Fundsache Luther. Archäologen auf den Spuren des Reformators*, Harald Meller (ed.), 86-93. Stuttgart: Konrad Theiss Verlag GmbH.
- Torres H., José Ignacio 1971. Presentación. I *Hacia una teología de la liberación*, Gustavo Gutiérrez, 7-8. Bogotá: Indo-American Press Service.
- Vallquist, Gunnel 1999. *Dagbok från Rom. Andra Vatikankonciliet – en kamp om förnyelse*. Skellefteå: Artos bokförlag.

Världens Historia 2009, No. 2.

Wilde, Melissa J. 2007. *Vatican II: A Sociological Analysis of Religious Change*.
Princeton and Oxford: Princeton University Press.

[E-post] till författaren

Ayuso, Eduardo 2005, 17 januari.

D'Escoto, Miguel 2005, 22 januari.

Dulles, Avery 2007, 28 augusti.

Editrice Queriniana 2007, 18 juli.

Gipman, Stan 2005, 8 maj.

Rogers, Stephen 2005, 14 januari.

Wagner, Josef 2005, 17 januari.

[Intervjuer] av författaren

Gutiérrez, Gustavo 2002, 2 september. Uppsala.

[Brev] till författaren

Duquoc, Christian 2002, 30 september.

Snijdewind, Hadewych 2002 (via e-post från Stan Gipman 2002, 8 mars).

Van der Worp, Ton 2005, 1 februari (via e-post från Ton van der Worp 2005, 1 februari).

[www]

Avery Cardinal Dulles, S.J. Hämtad den 11 mars 2008

(<http://www.fordham.edu/dulles/CV.shtml>).

Schulz, Matthias 2008. "Archaeologists Unveil Secrets of Luther's Life." *Der Spiegel*

28 oktober. Hämtad den 19 januari 2008

(<http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,586847,00.html>).

